

3. Ibid. Polska administracja szkolna w latach 1944–1950. Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach. 2013. URL: https://www.academia.edu/43891377/Polska_administracja_szkolna_w_latach_1944_1950 (дата звернення: 15.09.2024).
4. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty. 1950. Nr 13 (31 VII). Ministerstwo Oświaty. 1950. URL: <https://mbc.cyfrowemazowsze.pl/dlibra/doccontent?id=29495> (дата звернення: 10.09.2024).
5. Grudziński A. Działalność wychowawcza nauczycieli Gimnazjum i Liceum SS. Urszulanek w Krakowie w latach 1945–1953. Andrzej Grudziński. Uniwersytet Ignatianum w Krakowie. 2024. URL: https://repo.ignatianum.edu.pl/pl/bib_records/4666/file_records/4170 (дата звернення: 31.08.2024).
6. Jaros D. Ideological Approach to Children's Education in Poland (1948–1956). Words and Deeds. *Acta Poloniae Historica*. 1999. URL: https://rcin.org.pl/Content/25314/PDF/WA303_42427_1999-79_APH_11_o.pdf (дата звернення: 27.08.2024).
7. Kolasa R. W walce o władzę. Działalność Polskiej Partii Robotniczej i Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Pile w latach 1945–1948. Towarzystwo Miłośników Miasta Piły. 2023. URL: <https://pocztowki-schneidemuhl.pila.pl/robert-kolasa-w-walce-o-wladze-dzialalnosc-polskiej-partii-robotniczej-i-urzedu-bezpieczenstwa-publicznego-w-pile-w-latach-1945-1948/> (дата звернення: 12.09.2024).
8. Król J. The „Ideological Offensive” in Education: the Portrayal of the United States in Secondary Curricula and Textbooks in Poland during the Stalinist Period (1948–1956). Faculty of Humanities, Institute of Pedagogy, University of Szczecin. 2017. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14682745.2017.1284202> (дата звернення: 08.09.2024).
9. Kruszewski Z. Towarzystwa Naukowe w Polsce. Rada Towarzystw Naukowych przy Prezydium PAN. 2013. URL: http://www.tnp.org.pl/Towarzystwa+naukowe+w+Polsce_tom_1.pdf (дата звернення: 22.08.2024).
10. Kudelski R. Rewindykacja dóbr kultury na Dolnym Śląsku w latach 1945–1949. *Kwartalnik Historyczny Rocznik*. 2016. URL: <https://bibliotekanauki.pl/articles/601969.pdf> (дата звернення: 01.09.2024).
11. Malik M. Działania oświatowo-kulturalne w zakładach pracy na Dolnym Śląsku w latach 1945–1950. Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu. 2023. URL: <https://czasopisma.marszalek.com.pl/images/pliki/ccniw/2/ccniw202.pdf> (дата звернення: 02.10.2024).
12. Plany godzin i programy przejściowe na rok szkolny 1946/47 dla szkół powszechnych. Polska. Ministerstwo Oświaty (1944–1950). 1946. URL: <http://pbc.up.krakow.pl/dlibra/publication/4657/edition/4568> (дата звернення: 03.09.2024).
13. Stark M. Reformowanie edukacji historycznej. Toruń : SOP Oświatowiec, 2018. URL: https://www.academia.edu/38113513/TORU%C5%83SKIE_SPOTKANIA_DYDAKTYCZNE_XII (дата звернення: 18.09.2024).
14. Szyborski W. Jan Hulewicz (1907–1980) – profesor, społecznik, ludowiec. *Przegląd Historyczno-Oświatowy*. 2023. URL: https://pho.test.znp.edu.pl/files/2023/10/PHO-nr-1-2_2023-DRUK-122-167.pdf (дата звернення: 13.09.2024).
15. The Ideological Pressure as an Indicator of the Relationship Between Communist Authorities and Teachers in Poland in the Years 1945–1989 / R. Grzybowski, K. Jakubiak, E. Gorlof, A. Tomkiel. *University of Gdansk*. 2014. URL: https://www.academia.edu/download/36329413/US-China_Education_Review_201412B.pdf#page=48 (дата звернення: 19.09.2024).
16. Wierchnicki M. Szkolnictwo w Polsce w latach 1945–1948. *Historia.org*. 2015. URL: https://historia.org.pl/2015/07/02/szkolnictwo-w-polsce-w-latach-1945-1948/#google_vignette (дата звернення: 22.08.2024).

УДК 821.161.2.09 Щ96

Ірина ЩУКІНА,
завідувач науково-експозиційного відділу «Музей Лесі Українки»
Музею видатних діячів української культури Лесі Українки,
Миколи Лисенка, Панаса Саксаганського, Михайла Старицького (м. Київ)

Недрукований твір Олени Пчілки для юнацтва: у фокусі — чорний гумор

Презентується недрукований переспів віршованого твору Вільгельма Буша «Макс і Мориц. Історія хлопчиків у семи витівках», здійснений Оленою Пчілкою. Подається історія твору, зазначено його особливості та відмінності від оригіналу. Йдеться про внесок письменниці у збереження і розвиток жанрів української гумористики.

Ключові слова: Олена Пчілка, Вільгельм Буш, чорний гумор, комікс, переспів, недрукований твір.

Iryna Shchukina. Olena Pchilka's Out-of-Print Work for Young People: Black Humor in Focus.

The out-of-print paraphrase of Wilhelm Busch's poem „Max and Moritz. The Story of Boys in Seven Pranks” by Olena Pchilka is presented. The history of the work, its features and differences from the original are given. The article deals with the contribution of the writer to the preservation and development of the genres of Ukrainian humor.

Keywords: Olena Pchilka, Wilhelm Bush, black humor, comic strip, paraphrase, out-of-print work.

До 175-ліття від дня народження Олени Пчілки вперше готується до друку зібрання її творів. На читачів очікує відкриття масштабного інтелектуально-творчого доробку письменниці. Одинадцять томів охоплюють її художню творчість (поезію, прозу, драматургію, твори для дітей та юнацтва, переклади і переспіви), публіцистику, літературно-критичні й театрознавчі студії, мемуаристику, фольклорні й етнографічні розвідки, а також епістолярій. Закономірно, що з введенням у науковий обіг такого масиву матеріалів буде розширюватись уявлення про Олену Пчілку як про особистість у цілому, зазнають трансформації міфи, штучно створені й поширювані за відсутності широкого доступу до першоджерел.

А поки робота триває, ознайомлю вас із твором, який вразив неочікуваним аспектом інтересів письменниці. Він руйнує уявлення про Олену Пчілку як представницю старої школи, схильної до романтизму і народництва; вимальовується образ людини динамічної, яка відгукується на потреби часу, ментально ближчої до нашого сьогодення, ніж здавалося раніше. Хоча твори для дітей та юнацтва є найбільш відомими з-поміж усього, що створила Олена Пчілка, цей її твір не друкувався. До наших днів дійшла лише його чернетка, без повної атрибуції, тож про нього не згадують ні в життєписах письменниці, ні в дослідженнях про її творчість, хоча матеріал сам по собі дуже цікавий.

Чорновий автограф цього досить великого віршованого твору (44 аркуші), без назви і без закінчення, зберігається серед матеріалів архіву Олени Пчілки в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України [5]. Складається він із «Заспіву», що починається словами «Всякі хлопці є на світі...», і семи історій, «Штук»¹, як назвала їх авторка.

Головними героями цих історій стали двоє капосних хлопців, які розважалися тим, що вигадували різноманітні способи знущання над односельцями та свійськими тваринами. Скажімо: прив'язали шматочки хліба до шнурочків і покидали їх курям, – пізніше хазяйка знайшла птахів завислими на гілці дерева; пошкодили опори місточка, розлютили шевця і так спрямували, щоб він упав у холодну воду, – наслідком стала його серйозна застуда; учителю в люльку насипали порошу, і він її розпалив...

Сюжет розбурхував негативні емоції й подекуди навіть виникала думка: чи варто це подавати до друку?.. Ближче до кінця оповіді ситуація, як на мене, вже доходила до межі прийнятного: пекар загорнув у тісто збитошних хлопців, що попадали в опару під час

погрому його оселі, і засунув у піч... М'яко кажучи, якось зовсім «непедагогічно»... Тим паче від класика дитячої літератури Олени Пчілки. Я була збентежена і не могла зрозуміти, що трапилось з письменницею...

У процесі підготовки коментаря пощастило знайти відповідь. У листі авторки до М. Я. Рудинського, написаного перед 18 квітня 1923 року з м. Могилева-Подільського, поміж усього іншого, йдеться про твори для дітей, написані нею останнім часом²: «А дещо єсть і нове, – напр[иклад], перерібка (віршами) одного німецького твору, – про двох хлопців, – Буша, відомого автора» [5].

За цією згадкою, з великим полегшенням, було з'ясовано, що віршований твір Олени Пчілки «Всякі хлопці є на світі...» – не її оригінальний твір, а переспів віршованого твору «Макс і Моріц. Історія хлопчиків у семи витівках» (нім. Max und Moritz – Eine Bubengeschichte in sieben Streichen), автором якого є Гайнріх-Крістіан-Вільгельм Буш (нім. Heinrich Christian Wilhelm Busch; 1832–1908) – один з найбільш визначних поетів-гумористів та художників-карикатуристів Німеччини. Його ще за життя було визнано класиком німецького гумору. Він є автором більш ніж 50 віршованих історій з власними малюнками і вважається одним з основоположників коміксів.

Чи не найвідоміший твір Буша – «Ілюстровані історії про Макса і Моріца», саме вони принесли авторові величезну популярність. Цей твір написано у 1863 р., видано у 1865-му. Попри те, що педагоги багатьох країн вважали ці історії, насичені чорним гумором, посібником з хуліганства, звинувачували Буша в жорстокості й навіть садизмі, у рік смерті автора його головна книжка вийшла вже 56-м виданням, нечуваним на той час загальним накладом у 430 тисяч примірників. Нині її перекладено на 280 мов і діалектів.

За цією ж листовною згадкою можна встановити й орієнтовний час роботи письменниці над українською версією німецького бестселера: 1922 – перші місяці 1923 року. Отже, Олена Пчілка в останній період свого життя прагнула ознайомити українських читачів з яскравим жанром, що поєднав слово та візуалізацію описаних подій³, ще й достатньо провокаційним за змістом. Цим твором захоплювались у світі⁴, потенційно він міг стати успішним і в Україні. Авторка, зрозуміло, мала і свій комерційний інтерес, адже все майно Косачів, як і інших дворянських родин, із приходом до влади більшовиків було націоналізовано, тож 73-річна письменниця мала подбати про своє забезпечення.

У листі до Михайла Яковича Рудинського (1887–1958), відомого українського археолога, педагога,

¹ *Штук*ка – тут: витівка, каверза.

² Правопис усіх цитованих оригінальних матеріалів збережено.

³ Додамо, що в той час в Україні з'явилися перші кольорові ілюстрації дитячих книжок.

⁴ Нині твір Вільгельма Буша «Макс і Моріц» входить до десятки найвідоміших німецьких книжок для дітей. URL: <https://p.dw.com/p/2bUMY>

музейного діяча, видавця і літератора, Олена Пчілка порушує болючі для неї питання, пов'язані з життєвими проблемами і неможливістю видати свої твори. Адресантка з сумом згадує про руйнацію маєтку в Зеленому Гаю, де п. Михайло гостював, із великою вдячністю – про видані ним «Дві п'єски для дитячого театру» (Полтава, 1919). З осені 1917 року М. Рудинський очолював Педагогічне бюро Полтавського губернського земства, він дбав про розбудову національної школи в Україні, створив у Полтаві Український університет і викладав у ньому, був редактором, видавцем і автором журналу «Нова школа»... Попри труднощі, М. Рудинському вдалося налагодити місцеву видавничу діяльність, і до 1924 року світ побачив понад 1 млн примірників україномовної навчальної літератури.

Сподіваючись на його допомогу, Олена Пчілка писала, як є. Наступний уривок з листа, мабуть, похитне впевненість декого в тому, що вона завжди була суворою й незламною, гордою й амбітною: «Чи не можна було б видати щось нове, моє, – в Полтаві? Напишіть мені слівце про це. У мене єсть, кажу, і п'єс штук 10, і оповідання дитячі, у прозі й віршах. Тяжко думати, що, після праці на протязі півстоліття, тебе викинуть за борт, як щось нікому не потрібне! <...> Ви ж, може, спитаєте мене, для себе чи для інших: які ж мої умови щодо видання моїх творів? – Ну, які ж можуть ставитися умови від того, хто не має ніяких прав, ніяких перспектив, ніяких відносин з видавничим світом?... <...> скажу Вам так: нехай дадуть мені, що хочуть; – я не можу становити від себе ніяких умов. Цілком здаюся на Вас. Знаючи Вас, яко людину совісну, я певна в тім, що Ви не залишите без уваги й мого інтересу і досягнете чого небудь і на мою користь. Живу я не під тином, а в дочки, і не пропадаю з голоду (хоч і вона живе впроголодь), але все ж я потребую якихось там своїх, хоч і малих, коштів, на що небудь, окрім хліба щоденного. Скільки могтиму одержати, – чи від аркуша, чи від процента з продажно ціни, – я на все згоджуюся! От, і все!» [7].

Відомостей про публікації творів Олени Пчілки у Полтаві в 1920-х роках не знайдено.

Чому ж О. П. Косач, яку знаємо як педагога, що закладала основи національного виховання, дбала про якісну лектуру для дітей, привабив чорний гумор, коли педагоги різних країн його засуджували? У пошуках відповідей склалась певна картина.

У різножанровій спадщині Олени Пчілки є чимало творів, написаних у гумористично-сатиричному ключі.

У журналі для дітей «Молода Україна» знайдемо її переклади розповіді Джерома К. Джерома «Як дядько Поджер вішав малюнок» і колоритної замальовки Миколи Гоголя «Заворожене місце»; майже у кожному номері друкувалися сміховини, жартівливі загадки і віршики, прибадашки. Для читання всією родиною створено низку байок і переказ сатирико-фантастичного роману Джонатана Свіфта «Гуліверові мандрування». Серед творів для дорослих – побутовий жарт (водевіль) «Сужена – не огужена!»⁵ і комедія «Світова річ»⁶, переклад комедії М. Гоголя «Одруження», гумористичне оповідання «Поезія в стилі „модерн“» і сатиричне «Артишоки». В архіві письменниці зберігається кілька незавершених п'єс комедійного жанру. Елементи гумору чи іронії знайдемо у багатьох творах Олени Пчілки. Власне, й початком творчої біографії письменниці стало гумористичне оповідання про пригоди капелюшка; його, без відома юної авторки Ольги Драгоманової, вихованки пансіона шляхетних дівчат Агати Нельговської, надрукував її вчитель німецької мови у журналі «Für die Jugend» («Для молоді») під назвою «Die Memuaren eines Hutes» («Спогади про капелюх»).

Саме Олена Пчілка першою здійснила спробу узагальнити відомості про жартівливі жанри. В її етнографічно-літературному нарисі «Українська гумористика» знаходимо цікаві спостереження і думки, які дають ключ для розуміння специфіки тогочасної гумористики, а також шляхів розвитку цього жанру.

Авторка зазначає, що почуття гумору є рисою національної вдачі українців. Попри те, що в українській літературі гумористика не змогла належно розвинути через історичні обставини, носіями гумору лишаються мільйони представників народу, «гумором іскриться в нас вся мова народня, вся <...> усна народня словесність» [2, с. 13].

Характеризуючи розмаїття народних жартів, Олена Пчілка підкреслює, що їм притаманне «багатство фантазії, і влучне змалювання різних людей та відносин, – і все пройнято таким особливим гумором, що людина, незвична до його, ледви чи й зрозуміє його вповні» [2, с. 14]. «Між народними українськими оповіданнями єсть гумористичні елементи і в таких приповідках, що, здавалось би, зовсім не належать до обсягу „жартів“; власне можна почути їх навіть в оповіданнях про Смерть, про Святих (про їх „ходіння по землі“), однак це «зовсім не знаменує якогось „кошунственнаго“ чи легковажного відношення розповідачів до теми – зовсім ні: річ просто в тім,

⁵ «Вийшов дотепний соціально-побутовий жарт, цікавий водевіль, котрий своїми мистецькими якостями дорівнює водевілям М. Старицького та М. Кропивницького», – зазначає А. Чернишов [9, с. 199]. П'єса до сьогодні ставиться у Київському театрі «Колесо» під назвою «Пристрасті дому пана Г.-П.» і користується незмінною популярністю вже більше 25 років.

⁶ «Світова річ» протягом багатьох років не сходила зі сцени українського театру корифеїв. У ролі Павлушенка виступали М. Кропивницький, П. Саксаганський, у ролі Саші – М. Заньковецька, Л. Лінницька. М. Заньковецька для свого бенефісу в 1891 р. вибрала саме цю п'єсу.

що сама оповідальна „манера” в нашого народу така, що дуже часто не може втриматись від того, щоб не положити хоч подекуди красок жартівливого гумору» [3, с. 17].

«Сміховини» Олени Пчілки не завжди є веселим жартом чи забавною грою слів. Це може бути іронія чи навіть глузування, повчальна історія, опис нестандартної події або ситуації, не зрозуміла нині нісенітниця, яка в ті часи здавалася потішною. Вона фіксувала й переказувала фольклорні зразки задля збереження колоритного українського гумору, на ґрунті якого формувалася художня література. Розуміння важливості такої роботи постає з історичного екскурсу, проведеного письменницею у нарисі «Українська гумористика».

Вона зазначає, що в літературі давній і часу козацького про гумористику не могло бути і мови, «стиль поважний, велемовний нехтував нею». Лише в XVII–XVIII століттях записані фольклорні зразки потрапили до літературних творів. Жартівливим українським сценкам відводилась другорядна роль, їх було «вставляно в поважну п'єсу (Різдвяну або Біблейську драму) лише для забави. <...> Потім, у п'єсах уже не різдвяного та біблійського змісту, а громадського, жартливі сцени, займають ширше місце, переходячи в сатиру; може бути, що за яким часом помалу утворилась би з сього накоренку⁷ правдива українська комедія й драма, але 18-й вік, під прапором московсько-петербургським, розбив усі початки самостійного життя громадського й культурного на Україні, а за тим заходом – і розвиток української драматичної письменності, як і взагалі всякої української письменності, чи поважної, чи жартливої. Вся наша письменність оступилась перед московською... На довгі роки чисто народна творчість українська жила, як підземний струмок, у тих кругах народних, що до літератури причетності не мали. Там ходили давніші й народжалися нові – перекази, приповідки, пісні, а в тім гурті й нові жартливі твори» [4, с. 28].

Отже, своєю фольклористичною і письменницькою працею Олена Пчілка долучилася до збереження першоджерел і розвитку гумористично-сатиричних жанрів в українській літературі. Вона не тільки активно записувала і переказувала зразки народної гумористики, але й створювала оригінальні, а також переносила на національний ґрунт твори іноземної літератури відповідних жанрів.

Так, про свої новації у п'єсах Олена Пчілка розповідає Омелянові Огоновському (виділення тексту – авторські): «В Києві ж в 1881 р[оці] вийшов мій „жарт” „Сужена не огужена”. Слово „жарт” ужито мною *вперше* замість слова „водевіль”; тоді се й мені

здавалося смілим, – а тепер уже *многі* пишуть замість водевіль – жарт. І нічого!.. „Сужена” цікава тим, що се була у нас перша п'єса для сцени цілком з інтелігентного побиту, з інтелігентними розмовами – по-українськи» [6, арк. 71 зв.].

Тож і бестселер, насичений чорним гумором, у привабливому жанрі комікса, не випадково з'явився в орбіті інтересів Олени Пчілки.

Історії В. Буша у 1920-х роках перекладали українською й активно друкували у львівському видавництві «Світ дитини» у серії «Діточа бібліотека». «Діти оглядали веселі, але разом з тим повчальні комікси німецького поета-гумориста Вільгельма Буша (у перекладах Р. Завадовича, А. Лотоцького та Ю. Шкрумеляка), і зачитувалися ними» [1, с. 48].

Однак гумор Буша навряд чи здався б дотепним сучасному читачеві: автор звертався до найпростішої, найдоступнішої та найпопулярнішої форми комізму – ситуаційного гумору. Сіль жарту полягала лише в неприємному становищі, в якому опинявся герой: скрипалеві зламали скрипку та розбили обличчя, дітей-розбишак розчавило бочкою, на франта впало жорно і подібне. У XIX столітті такі історії були звичними. Вони далеко не всім здавалися веселими, але через оптику протиставлення добрих і злих вчинків, через висміювання недоліків, усвідомлення невідворотності покарання ці історії виконували виховні завдання. Згадаймо і деякі казки минулого, сповнені відвертого насилля й натуралізму, повчальний характер яких часто зводився до того, щоб налякати дитину і таким чином застерегти від небажаних наслідків.

У серії «Діточа бібліотека» окремою книжечкою було видано і твір, що є предметом розгляду цієї статті: Буш Вільгельм. Максим і Марко або яка кара постигла двох збиточників. На українську мову перелицював Ярослав Вільшенко⁸. Львів : Світ дитини, 1921. 64 с. До видання увійшло 95 малюнків Буша.

Орієнтовно 1922 року О. П. Косач працювала над своєю інтерпретацією цієї історії. Гіпотетично вона могла познайомитися з перекладом Я. Вільшенка, могла побачити нищівну рецензію на цю роботу, опубліковану в тижневику «Воля» [8], і, знов-таки, гіпотетично могла одержати певний поштовх для створення власного варіанту.

За автографом бачимо, що Олена Пчілка не ставила собі завдання відтворити німецький комікс українською мовою (таким шляхом пішов Я. Вільшенко). Вона робить не переклад, а переспів, і головну увагу приділяє художньому слову. Текст стає самодостатнім

⁷ Накореннюк – потомок.

⁸ Антін Лотоцький (1881–1949) – письменник, історик, видавець, журналіст, перекладач, педагог і громадський діяч. Псевдоніми і криптоніми – Ярослав Вільшенко, Я. Вільшенко, Вуйко Тонцьо, Я. Вко, ТотоДолото, А. Бей, Лотан, Самособою не Руданський, А.Л., Л.А. та ін.

літературним твором⁹, відповідно його обсяг, порівняно з оригіналом, збільшується втричі. В оповіді Буша описові функції великою мірою перебирають на себе його динамічні виразні малюнки (їх по п'ять – сім на більшості сторінок), тексти передають сюжетну канву і з наближенням до фіналу стають максимально лаконічними, лише по одному-два рядки.

Оскільки маємо майже весь рукопис, можна твердити, що Олена Пчілка зберегла сюжетну основу і структуру оригіналу (він складається з семи історій, прологу й епілогу). Було змінено імена героїв, низку характеристик і деталей, уся історія набула виразного українського колориту. Чого вартий спомен про згорілі вуса вчителя! Пригадується, як пишався своїми вусами герой оповідання Олекси Стороженка «Вуси». І цей дух козацтва природним чином присутній у переспіві німецького першоджерела.

*Ох, найбільше обіймає
Жаль за вусами отими,
Чорними, як чистий вугіль,
Кучерявими, густими.
Згинула краса колишня,
Навіть сліду не зостане,
Бо як вуса поголити, –
Мов млинець обличча стане! <...>*

*Чі вони ж про те гадали,
Що учитель їхній мусів
Лиш позбутися чуприни
Та козацьких гарних вусів?
Що, коли б той вибух наглий
Та йому потрапив в очі?
І сліпий би він зостався? –
Чі були б вони охочі
І такий лихий учинок
Над учителем справдити,
Отаке страшне нещастя
Чоловікові вчинити?!
Хто їх знає, може хтіли
З ним лише «пожартувати»,
Бо як голови пустії
Трудно толку там добрати!..*

У переспіві зберігається традиційна манера письма Олени Пчілки, притаманна її творам для дітей, зберігається створений нею образ оповідачки Бабусі¹⁰. Відчуваємо її тепло, живе, небайдуже слово, доброзичливість, душевність, мудрість, навіть прагнення зрозуміти тих «збитошних» хлопців і певну поблажливість до них:

*Із садочка у ярочку
Зникли спритні хлоп'ята,*

*А з ярка через леваду
Бігли так, мов зайченята!
Як забігли аж в лісочок, –
Затаїлись у ліщині;
Спочивали, коштували,
Що було у їх в торбині.*

За відсутності останніх аркушів переспіву, про фінал історії довідуємося з першоджерела: хлопці, що заподіяли багато лихого, попадають у жорна млина, а їхні рештки йдуть на корм качкам. Така звістка нікого у селі не засмутила, постраждалі по черзі констатують, що зло справедливо покарано. Необхідний для жанру чорного гумору штрих додає кондитер, розмірковуючи, наскільки людина смачна...

Інтерпретація Олени Пчілки «Всякі хлопці є на світі...» закорінена в українському фольклорі, вона сприймається як розгорнута сміховина чи приповідка. У ній сповна відчувається та характерна оповідальна манера нашого народу, яку акцентувала авторка у своїй статті, коли неможливо «втриматись від того, щоб не положити хоч подекуди красок жартівливого гумору» [3, с. 17]. Це – повчальна історія, позначена різними відтінками гумору (у тому числі чорного), а також іронії й сатири. Вона вчить основ доброчесного поведіння, вчить розрізняти порядні та злі вчинки, цінувати працю інших, а головне – співчувати. Авторка приділяє особливу увагу почуттям і думкам потерпілої сторони. На початку розповідь сприймається як легка і мила гумореска; з поступовим накопиченням негативу і наближенням до фіналу тональність розповіді міняється, з'являється беземоційна констатація, подекуди жорсткість, зловтіха й елементи чорного гумору. Шкода, що не маємо останніх сторінок автографа, цікаво було б прочитати мораль цієї історії від Олени Пчілки.

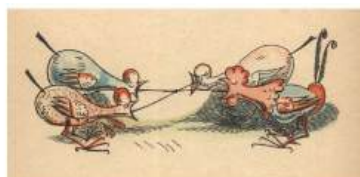
Якщо ж розмірковувати про мотиви звернення письменниці до хуліганських коміксів Буша, варто згадати, що зброя сміху і почуття гумору завжди рятували представників родини Косачів у складних життєвих ситуаціях. Їдка, подекуди й ущиплива іронія звучала в статтях Олени Пчілки, надрукованих у часописі «Рідний Край», коли її цькували за непохитну позицію й сміливі думки. Згадаймо, що її навіть називали «осою». Після тих перипетій, які довелося пережити Ользі Петрівні, особливо після Жовтневого перевороту, звернення до чорного гумору має вигляд захисної реакції на виснаження, розчарування, зневіру; сміх і гірка іронія стають зброєю душі, а часом і її щитом, у боротьбі за самозбереження. Мимоволі пригадуються такі знайомі всім слова молодшої Косачівни: «Щоб не плакати, я сміялась»...

⁹ Безсумнівно, це не виключає можливості використання ілюстрацій Буша. Питання полягає в іншому: якої кількості? Напевно, не всі 95.

¹⁰ Бабуся – один із псевдонімів О. П. Драгоманової-Косач.

Осучаснені кольорові ілюстрації до книги: В. Буш. Макс і Моріц. Історія хлопчиків у семи витівках. Оригінальне видання 1865 р. було чорно-білим.

Aber als sie sich besinnen,
Kamte keines recht von hinnen.

In die Kreuz und in die Quer
Reißen sie sich hin und her,

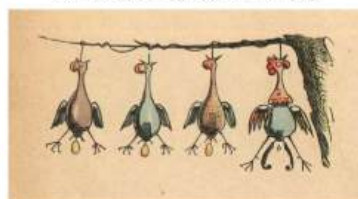

Flattern auf und in die Höh',
Ach herrje, herrjemine !

Ach, sie bleiben an dem langen,

Dürren Ast des Baumes hangen. –
Und ihr Hals wird lang und länger,
Ihr Gesang wird bang und bänger,

Jedes legt noch schnell ein Ei,
Und dann kommt der Tod herbei. –

Witwe Bolte in der Kammer
Hört im Bette diesen Jammer;

Ahnungsvoll tritt sie heraus:
Ach, was war das für ein Graus !

Сторінка коміксу В. Буша

Використані джерела

1. Куций Леся. Михайло Таранько – редактор і видавець літератури для дітей та молоді. Львів, 2020. 254 с.
2. К-ч. Українська гумористика. *Рідний Край*. 1911. № 4–5. С. 13–15.
3. К-ч. Українська гумористика. *Рідний Край*. 1911. № 7–8. С. 17–20.
4. К-ч. Українська гумористика. *Рідний Край*. 1911. № 13. С. 26–28.
5. Олена Пчілка. «Всякі хлопці є на світі...». Відділ рукописних фондів і текстології Ін-ту літ. ім. Т. Г. Шевченка НАН України (далі: ІЛ). Ф. 28. Од. зб. 8.
6. Її ж. Лист до О. М. Огоновського від 13 (25) лютого 1892 р. Центральний державний історичний архів України у Львові. Ф. 309. Оп. 1. Спр. 2385.
7. Її ж. Лист до М. Я. Рудинського, перед 18 квітня 1923 р. ІЛ. Ф. 28. Од. зб. 512.
8. С-кий. Избієніє младенців. *Воля : український тижневик*. Т. 2. Ч. 11–12. Відень, 1921. 18 черв. С. 449–450.
9. Чернишов А. Олена Пчілка. *Андрій Чернишов. Невмирущі*. Харків : Прапор, 1970. С. 135–238.